

Lenka Kukurová:

Martin Piaček – Milan Rastislav Štefánik as Anna Daučíková, 2007, color digital print, 30 x 21 cm. In the collection of Nitra Gallery

Annotation

In the permanent feature of the Profil magazine we introduce feminist artworks of domestic artists with the ambition to create a collection of feminist artworks, which we would also like to release in the form of a book, thus offering readers reliable navigation in the territory of gender-specific art. Staring out from the already existing rich archive of the magazine, we have decided that it will consist of at least a hundred feminist works and, if we exceed this limit, that will only be further proof that, even though feminism is not a mainstream art in Slovakia, the feminist discourse, which is received by the majority of the population with embarrassment, has significantly changed the mindset of many artists and, via their artworks, also that of a large part of exhibition visitors. The current text written for the magazine Profil by Lenka Kukurová is the interpretation of the work of Martin Piaček (1972): *Milan Rastislav Štefánik as Anna Daučíková* (2007). To understand it, it is necessary to recognize both personalities, the title of the work can be an aid. Piaček not only questioned gender roles in the work, but also disrupted historical causality. A man from the past Milan Rastislav Štefánik (1880 – 1919), a prominent Czechoslovak politician and French general, “disguises” himself as a contemporary, Slovak feminist and queer artist Anna Daučíková (1950). “Cross-dressing” even consists of changing faces instead of changing clothes. Piaček shuffled the cards and played a game of identity associated with national history, gender, or social status.

Mgr. Lenka Kukurová, PhD is a curator, art critic and activist. She is devoted to the examination of political arts and artistic activism. She has organised several extensive group exhibitions focusing on current societal topics such as: the refugee issue (Kunsthalle Bratislava, Galerie NTK Prague), criticism of the practice of taking away children from Roma families (Ministry of Culture, Prague), the theme of national identity (Honorary Consulate of the SR, Leipzig, Germany). She cooperates with non-profit organizations specialising on human rights and ecology. Since 2013, she has worked as co-curator of the Prague Artwall Gallery, which is located in a public area and specializes in political art. In 2017, she collaborated with the National Gallery in Prague on the program related to the exhibition of Ai Weiwei *Law of the Journey*. She lives in Germany. kukurova@seznam.cz

Martin Piaček: Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková, 2007, farebná digitálna tlač, 30 x 21 cm. V zbierke Nitrianskej galérie, detail

Lenka Kukurová:

Martin Piaček – Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková, 2007, farebná digitálna tlač, 30 x 21 cm. V zbierke Nitrianskej galérie

V stálej rubrike časopisu Profil predstavujeme rôzne polohy feministickej tvorby domácich autoriek a autorov s ambíciou vytvoriť kolekciu feministických diel, ktorú by sme radi vydali aj v knižnej podobe, a ponúkli tak čitateľkám a čitateľom spoľahlivú navigáciu v teritóriu rodovo špecifickej tvorby. Vychádzajúc z už existujúceho bohatého archívu časopisu sme sa rozhodli, že ju bude tvoriť minimálne sto feministických diel, a ak túto hranicu prekročíme, bude to len ďalší dôkaz, že hoci feminizmus nie je na Slovensku hlavným prúdom umenia, feministický diskurz, väčšinou populáciou zvyčajne prijímaný rozpačito, významným spôsobom zmenil myslenie mnohých umelkýň a umelcov a prostredníctvom ich tvorby i veľkej časti návštevníčok a návštevníkov výstav. Aktuálnym príspevkom, ktorý pre časopis Profil napísala Lenka Kukurová, je interpretácia diela Martina Piačeka *Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková* (2007).

Trampoty s národným hrdinstvom

Čiernobiela portrétna fotografia Milana Rastislava Štefánika (1880 – 1919) vo francúzskej generálskej uniforme je najznámejším portrétom tejto osobnosti – astronóma, diplomata a vojenského letca. Fotografia je nespočetnekrát reprodukováaná v slovenských knihách, učebniciach, časopisoch a v ostatných desaťročiach aj v digitálnych médiách. Neustálym aropriovaním tento portrét nadobudol akýsi ľudový charakter a je možné naplniť ho rozličnými významami. V diele Martina

Piačeka (1972), ktoré z tejto fotografie vychádza, však na divákov nepozera tvár historického politika, ale tvár súčasnej slovenskej umelkyne a pedagogičky Anny Daučíkovej (1950).

Pre pochopenie diela je nevyhnutné rozpoznanie oboch osobností, pomôckou môže byť názov práce *Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková*. Autor v diele nielen spochybnil rodové roly, ale narušil aj historickú kauzalitu. Muž z minulosti sa tu „prezlieka“ za súčasníčku. „Cross-dressing“ dokonca spočíva vo výmene tváre namiesto výmeny šiat. Piaček zamiešal karty a rozohral hru na identitu spojenú s národnými dejinami, rodom či spoločenským postavením. V nasledujúcom texte sa zameriam najmä na rodovú a feministickú interpretáciu tohto umeleckého gesta.

Piačekova tvorba je istý čas zameraná na umelecké skúmanie národných dejín, historických osobností a predovšetkým na otázky hrdinstva. Veľká časť jeho diel, ktoré sa venujú dejinám, je zameraná kriticky, čo konštatuje aj Zuzana Majlingová v katalógu umelcovej tvorby: „Ako autor umeleckých diel nedôveruje oficiálne prezentovaným dejinám, ich lineárnej kauzalnosti a verejnosti predkladanej mytologizácii.“¹ Osobnosť Milana Rastislava Štefánika je však v Piačekovej tvorbe ponímaná ako symbol pozitívneho hrdinu a v jeho dielach sa odkaz naň objavuje niekoľkokrát, napríklad ako „vymytý“ suvení, fotka zničenej leteckej uniformy alebo prezlečenie autora za bustu tohto hrdinu.

Rodové interpretácie sa do Piačekových diel dostávajú postupne, bez priameho autorského zámeru, čo konštatuje aj sám umelec: „... vo svojej práci nevychádzam programovo z rodových hľadísk, pre mňa sú dôležitejšie národno-historické aspekty tém, ktoré riešim, ale napriek tomu si cením aj interpretáciu, kde sú moje veci zasadené do rodových súvislostí.“² K okolnostiam vzniku diela autor dodáva: „... portrét Anče Daučíkovej, významnej slovenskej videoumelkyne a pedagogičky, ktorý vznikol v čase, keď som hľadal osobu, ktorá by mohla byť súčasným slovenským pendantom k Štefánikovi. K Anči Daučíkovej cítim veľký rešpekt; v čase, keď práca vznikla, bola prorektorkou pre zahraničné vzťahy na Vysoké škole výtvarných umení, takže stále lietala, a tiež je známe, že podobne ako Štefánik má žalúdočné problémy. Napriek tomuto fyzickému hendikepu je to však veľmi silná osobnosť. Bol som rád, že s týmto portrétom súhlasila.“³ Dielo teda pôvodne vzniklo ako osobná pocta, no keďže je to zároveň pocta feministickej a queer umelkyni, rodové čítanie je v diele prítomné automaticky.

Dielo *Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková* má vo feministickej rovine niekoľko vrstiev interpretácie. Na jednej strane Piaček komentuje dejiny a skúma maskulinizovanú podobu hrdinstva – táto rovina interpretácie prevládla vo výstave *Fem(inist) fatale*, ktorej ústredným motívom sa dané dielo stalo.⁴ Postava umelkyne v diele tvorí akýsi pendant historickej mužskej osobnosti a upozorňuje tak na absenciu hrdiniek: „História je zameraná za súčasnosť, čím je otázka absencie ženských hrdiniek formulovaná ako stále aktuálna... Zároveň môže byť toto dielo chápané ako podnet k dopísaniu herstory slovenských dejín a dejín umenia.“⁵

Využitie historickej fotografie v Piačekovom diele otvára tiež úvahy o postavení žien v čase Štefánikovej súčasnosti a o jeho vzťahu k nim. V slovenských dejinách a populárnych naratívoch

býva Štefánik vykresľovaný ako romantik a milovník žien, ktorý mal veľké množstvo obdivovateľiek. Niektoré z jeho priateľiek mu umožnili zoznámenie sa s politickými kruhmi vo Francúzsku, dá sa špekulovať, že bez ich zákulisného vplyvu by sa do tejto spoločnosti nedostal. Je však potrebné spomenúť aj fakt, ktorým sa Štefánikovská mytológia nezaobera veľmi často: jeho odmietnutie volebného práva pre ženy. Na prehodnotenie predstavy Štefánika ako pokrokového demokrata sa v texte zameriava historik Michal Kšíňan, ktorý konštatuje: „Štefánikov model vládnutia nebol totožný s dnešnou formou demokracie, avšak určite ho nemožno označiť za diktatúru. Išlo o akúsi obmedzenú formu demokracie.“⁶ Prezlečenie samotného Štefánika za ženu je umelecké gesto, ktoré ženy mení z objektov na subjekty, priznáva im spoločenský status a dôležitosť.⁷ Umelec tu osobnosť Štefánika trochu idealizuje a zbavuje ho konzervativizmu. V historickom kontexte by tento subverzívny krok bol bezpochyby považovaný za blasfémiu.

V ďalšej rovine interpretácie dielo odkazuje na tému identity a dotýka sa queer problematiky. Na identitu tu pritom môžeme nahliadať nielen z hľadiska rodu, ale aj v širších súvislostiach inakosti. Milan Rastislav Štefánik pochádzal z evanjelickej rodiny na prevažne katolíckom Slovensku. Veľkú časť života prežil ako príslušník malého, neznámeho národa v zahraničí. Hoci jeden z jeho predkov pravdepodobne patril k aristokracii, on sám po celý život bojoval s nedostatkom peňazí a s dlhmi. Svojím vzrastom a vzhľadom nespĺňal dobovú predstavu „mužnosti“. Problematické je aj mytologizovanie jeho národnej identity, kde na jednej strane stojí predstava Štefánika ako slovenského národovca⁸, na druhej strane ako čechoslovakistu. Tieto predstavy sa na prvý pohľad navzájom vylučujú. Historik Peter Macho však konštatuje: „... v skutočnosti nemal pomer medzi slovenskou a československou identitou konfliktnú povahu.“⁹ Štefánik na dôvažok v roku 1912 získal aj francúzske občianstvo, takže v mnohých ohľadoch spadol do kategórie inakosti.

Anna Daučíková sa ku kategórii inakosti hlási otvorene. Trochu problematické je označenie Daučíkovej ako slovenskej umelkyne a pedagogičky: narodená v Československu pôsobila dlhý čas v Rusku, následne v Bratislave a potom na AVU v Prahe. Queer teoretik Paul B. Preciado zhrnul jej životopis takto: „Dalo by sa povedať, že Anna/Anča Daučíková je prvou česko-slovenskou feministickou ženskou umelkyňou – až na to, že Daučíková svojou prácou problematizuje tieto zdánlivo jednoduché pojmy. Kto môže tvrdiť, že je prvý? Kto môže konať v mene národa? Čo to znamená byť feministkou? Môže subjekt, ktorému bolo pri narodení pridelené ženské pohlavie, odolávať tomu, aby sa stal ženským? [...] V osemdesiatych rokoch sa presťahovala do Moskvy, keď sa všetci pokúšali cestovať opačným smerom. Nerobila to pre politiku, urobila to z lásky: nasledovala ženu do krajiny, kde podľa jej vlády homosexualita neexistovala. [...] Na základe svojich sklárskych a maliarskych prác sa Daučíková stala členkou Zväzu sovietskych umelcov. Napriek tomu, rovnako ako homosexualita, bola jej konceptuálna a video/fotografická tvorba v Moskve neviditeľná; inak by sa mohla stať prvou lesbickou sovietskou umelkyňou – alebo dokonca prvou transrodovou sovietskou videoumelkyňou... V roku 1991, keď všetci cestovali opačným smerom, sa vrátila do Bratislavy, kde spoluzakladala queer feministický časopis *Aspekt*.“¹⁰

1 MAJLINGOVÁ, Zuzana: *Martin Piaček, 2006 – 2012*. Katalóg výstavy. Banská Bystrica: Stredoslovenská galéria, 2012, s. 3.

2 PIAČEK, Martin. Niekoľko komentárov k okolnostiam vzniku mojich prác. In GERŽOVÁ, Jana (ed.). *Rodové aspekty súčasného umeleckého diskurzu*. Bratislava: VŠVU, Slovart, 2012, s. 86. Publikácia vznikla ako zborník z interdisciplinárneho sympózia v Nitrianskej galérii, Piaček neskôr konštatuje, že cesta k feministickej interpretácii jeho diela sa začala práve týmto sympóziom.

3 Ibidem, s. 90.

4 Dielo sme zvolili ako hlavný vizuál výstavy spolu s Lenkou Krištofovou a Janou Cvikovou. Reprodukcia diela bola použitá na pozvánkach, plagátoch a iných propagačných materiáloch. Vo výstave bolo dielo inštalované vo výške na stene na spôsob štátnického portrétu. Výstava *Fem(inist) fatale*, Kunsthalle Lab, Bratislava, 2015, <https://kunsthallebratislava.sk/event/feminist-fatale>. Podrobnému rozboru výstavy a tvorbe Martina Piačeka bolo venované tematické číslo časopisu *Glosolália*, 2015, č. 4.

5 *Glosolália*, 2015, č. 4. s. 55.

6 KŠIŇAN, Michal. Jedinec v spoločnosti. Úvaha o biografickom prístupe na príklade M. R. Štefánika. Dostupné na: <http://forumhistoriae.sk/sites/default/files/ksinan.pdf>. Štefánik sa v citácii vyjadruje: „Nie som za všeobecné hlasovacie právo ani za hlasovacie právo všetkých žien. Všetkému sa človek musí učiť. Na všetko sú špecialisti. Ševci, doktori, notári. Keď lekár hovorí pri lôžku nemocného, notár musí mlčať. A do politiky sa pletie každý.“

7 Volebné právo bolo zásluhou Masaryka a Beneša ženám priznané už v roku 1919, no na prvú ženu prezidentku sme na Slovensku museli čakať ďalších sto rokov.

8 Táto predstava preživa do súčasnosti. Milan Rastislav Štefánik zvíťazil v roku 2019 v televíznej ankete RTVS s názvom *Najväčší Slováci*.

9 MACHO, Peter. Milan Rastislav Štefánik – bohatier a mučeník? In *Mýty naše slovenské*. Bratislava: SAV, 2005, s. 167.

10 PRECIADO, Paul B. Anna Daučíková, text k výstave *documenta 14*. Dostupné na: <https://www.documenta14.de/en/artists/13567/anna-daucikova>. O vzniku časopisu *Aspekt* pojednáva aj publikácia CVIKOVÁ, Jana – JURÁNOVÁ, Jana. *Feminizmus*

Okrem týchto životopisných inakostí tematizuje Daučíková inakosť aj vo svojej tvorbe, pričom často spochybňuje jednoznačnosť rodových kategórií, ale kritizuje aj iné normy.

Práve tento fakt nás môže aj v diele Martina Piačeka priviesť ku queer interpretácii danej práce v línii tretej a štvrtej vlny feminizmu, ktoré problematizujú samotné kategórie „muža“ a „ženy“ (čo veľmi pravdepodobne nebolo autorom priamo zamýšľané). Piaček v diele neprezlieka muža za ženu, ale prezlieka muža za ženu s queer identitou, ktorá je zároveň umelkyňou. Aj samotný Štefánik v historickej fotografii „performuje“ mužné hrdinstvo s použitím maskulínnych atribútov: je oblečený vo francúzskej generálskej uniforme s vysokou čiapkou, ktorá maskuje jeho triedny a národnostný pôvod i nízky vzrast. Na pôvodnej fotografii má na hrudi vojenské medaily. Naproti tomu Daučíkovej tvár nenesie žiadne charakteristiky, ktoré by sme mohli označiť ako „ženské“, čím sa zámerna binárnych rodových kategórií vytráca. Daučíková v uniforme by pokojne „prešla“ ako generál. Princíp travestie, ktorý Piaček v diele využil, je možné interpretovať aj ako spochybnenie predstavy akejsi pravej rodovej identity, ktorá je navyše spojená s pohlavím a je povinne heterosexuálna.

Rod je tu zameniteľný, je nestabilnou identitou a konštruktom kultúrnych konvencií. Judith Butler tvrdí: „Efekt rodu sa tvorí štylizáciou tela, treba ho teda chápať ako bežný spôsob, akým rozmanité telesné gestá, pohyby, štýly vytvárajú ilúziu pevného, rodovo určeného Ja.“¹¹ S nádychom vtipu, ktorý je vlastný aj Piačekomu dielu, je možné spolu s Butlerovou, Daučíkovou a možno i spolu so Štefánikom a Piačekom konštatovať: „Rody nemôžu byť ani pravdivé, ani nepravdivé, ani skutočné, ani zdanlivé, ani pôvodné, ani odvodené. Ako vierohodných nositeľov týchto atribútov však možno rody chápať ako úplne, skrz-naskrz a zásadne nedôveryhodné.“¹²

Slovenské dejiny často štylizujú Štefánika ako mužského hrdinu, čo prináša úvahy o podstate hrdinstva. Dlho prežívajúci predpoklad, že hrdinstvo je spojené s akousi „mužskou“ charakteristikou, je v Piačekom diele spochybnený. „Prezlečenie“ Štefánika za Annu Daučíkovú však nie je len odkazom na ženské hrdinky, ale je aj výzvou zahrnúť všetky druhy inakostí do hrdinského príbehu. Možno raz dospejeme do situácie, keď budú mať národné dejiny podobu nielen history a herstory, ale aj queerstory (v zmysle všetkých menšín) a nebudú písané len víťazmi.

Mgr. Lenka Kukurová, PhD., je kurátorka, umelecká kritička a aktivistka. Venuje sa skúmaniu politického umenia a umeleckého aktivizmu. Organizovala niekoľko rozsiahlych skupinových výstav orientovaných na aktuálne spoločenské témy, napríklad utečenecká kríza (Kunsthalle Bratislava; Galerie NTK, Praha), kritika praxe odoberania detí z rómskych rodín (Ministerstvo kultúry, Praha), národná identita (Honorárny konzulát SR, Lipsko). Spolupracuje s neziskovými organizáciami zameranými na ľudské práva a ekológiu. Od roku 2013 pôsobí ako spolukurátorka pražskej Galerie Artwall, ktorá je umiestnená vo verejnom priestore a špecializuje sa na politické umenie. V roku 2017 spolupracovala s Národnou galériou v Prahe na programe k výstave Aj Wej-weja *Zákon cesty*. Žije v Nemecku.

kukurova@seznam.cz

pre začiatníčky. Bratislava: Aspekt, 2009.

¹¹ BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom*. Bratislava: Aspekt, 2014, s. 218.

¹² Ibidem, s. 219.

Martin Piaček: Milan Rastislav Štefánik ako Anna Daučíková, 2007, farebná digitálna tlač, 30 x 21 cm. V zbierke Nitrianskej galérie